

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У СТРУКТУРІ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ГРОМАДЯН ЄВРОПИ

У статті проаналізована проблема визначення та відбору ключових компетентностей для громадян Європи; наведені зведені таблиці ключових компетентностей для освітнього та економічного секторів; визначена роль і складові комунікативної компетентності в структурі ключових; представлена модель комунікативної компетентності.

Ключові слова: *ключові компетентності, комунікативна компетентність, складові комунікативної компетентності, модель комунікативної компетентності.*

Постановка проблеми. Сучасний світ пред'являє нові вимоги до молодого покоління, яке має вміти приймати незалежні рішення, мати самостійні судження, працювати в команді, використовувати інновації тощо. Таким чином, нові стандарти сьогодення повинні зайняти місце базових навиків і знань, що були актуальними у минулому. З цією метою ще в школі слід навчати дітей приймати рішення, співпраці, розвивати в них креативне мислення, формувати комунікативні навички, які будуть необхідні їм у майбутньому житті, в тому числі й у кар'єрі.

Впродовж останніх тридцяти років акцент при складанні навчального плану поступово зрушувався з суто предметних знань до міжпредметних (наскрізних) знань. Це сталося ще задовго до появи нині модного терміна «компетентність». 21-го грудня 2000 р. Організація економічного співробітництва та розвитку (the OECD) спільно з Федеральним Статистичним Управлінням Швейцарії (SFSO) запросили країни - члени ОЕСР до участі в одному з проєктів DeSeCo: Country Contribution Process (ССР), метою якого було окреслення національних особливостей при визначенні та відборі ключових компетентностей. В результаті 12 країн (Австрія, Бельгія, Данія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Голландія, Нова Зеландія, Норвегія, Швеція, Швейцарія та США) погодилися взяти участь у проєкті і згодом представили свої звіти. Аналіз навчальних планів продемонстрував, що перелік ключових компетентностей в різних країнах набував своїх особливих національних рис і відмінностей. В результаті можна виділити три основні категорії перетворень, що відбулися:

1. Розробка навчального плану залишилася на рівні педагогічної стратегії з метою удосконалення шкільного навчання (Німеччина, Швейцарія).

2. Розробники навчального плану мали за мету впровадити масштабні соціальні перетворення, починаючи зі шкільної реформи (скандинавські країни, Нова Зеландія).

3. Основною метою розробки навчального плану стало підвищення національної конкурентоспроможності молодого покоління в умовах глобалізації економіки (США) [7, с.4].

Аналіз досліджень і публікацій. Уже в 80-90-ті рр. в країнах, що брали участь у проекті, був реформований навчальний план, на засадах зростання ролі трансдисциплінарних освітніх цілей. Відбору ключових компетентностей для кожної з країн присвятили свої праці такі європейські науковці: Е. Свенік, Р. Данон, П. Вогеліус, Р. Джакку-Сівонен, П. Врігнод, Х. Мюллер-Солджер, Дж. Пешар, М. Норріс, Ф. Келлі, А.Х. Вестрхайм, Дж. Саккен, П. Тріер, Д. Міллер та ін. Спираючись на звіти цих учених, подаємо перелік ключових компетентностей для освітнього сектора (див. табл. 1).

Таблиця 1

Ключові компетентності для Освіти [7, с.5-9]

Країна-учасниця	Ключові компетентності
1995-2000 рр. Німецький «Abitur»	Розуміння структури знань; самостійне навчання; саморефлексія; думати, оцінювати, діяти; оцінка власних можливостей; гнучкість, креативність; концентрація, точність і завзятість; розуміння соціальних, економічних, політичних та технологічних перспектив; вміння застосовувати знання; комунікативна компетентність; вміння працювати в команді та приймати рішення.
1995р. Швейцарія	Уміння навчатися впродовж всього життя; цілісний особистісний розвиток; інтегроване мислення; широта світогляду, допитливість, уміння знаходити нові знання; потенціал для дослідницької роботи; уміння орієнтуватися в природному, соціальному та культурному контексті; схильність до незалежних суджень; чутливість до етичних та естетичних питань; здатність вирішувати складні соціальні задачі, бажання брати відповідальність за себе, інших та навколишнє середовище; здатність до спілкування; вміння чітко висловлювати свої думки; знання рідної та іноземної мови; здатність працювати самостійно і в команді; підтримання власного здоров'я.
Нова Зеландія	A New Zealand National Curriculum Statement (1988) : здобувати знання, навички та схильності з метою продовження навчання в світі, що змінюється; здобувати знання, навички та схильності з метою активної участі в повсякденному житті; розвивати усвідомлення своєї культурної самобутності і традицій; розуміти та поважати себе та інших, а також набувати необхідні знання, уміння та схильності заради успішної взаємодії з іншими людьми. 'New Zealand Curriculum Framework'(1993): комунікативні навички; уміння рахувати; уміння працювати з інформацією; уміння долати перешкоди; самоврядування та конкурентоспроможність; навички соціальної взаємодії; фізичне виховання; вміння працювати та навчатися.
1999р. Швеція (the Swedish National Agency for Education)	Усвідомлювати зв'язки та вміти знаходити свій шлях у житті; вміння приймати усвідомлені етичні рішення; розуміти і жити згідно законів демократії; креативні вміння та комунікативні навички.

1999 р. Австрія. 5 освітніх галузей	1. Мова та комунікація. 2. Людство та суспільство. 3. Природа і технології. 4. Творчість та дизайн. 5. Здоров'я та фізичний розвиток.
1999 р. Фінляндія	1. Вміння вчитися. 2. Комунікативна компетентність (соціальні і інтерактивні навички: співробітництво та переговори; вербальне та невербальне сприймання та висловлення; комунікативні навички; медіа та IT-компетенція). 3. Уміння навчатися впродовж всього життя.

Цікаво, що процес відбору ключових компетентностей, яким займаються експерти DeSeCo, спирався не лише на звіти, які стосуються освітнього сектора, а також й економічного.

Формулювання цілей статті: аналіз національних особливостей переліку ключових компетентностей для країн Європи та визначення місця комунікативної компетентності в ньому.

Виклад основного матеріалу. У звітах усіх країн-учасниць провідну роль відіграють компетентності, необхідні в економіці. Саме ці компетентності прописані в асоціаціях роботодавців, професійних спілках, агентствах із працевлаштування тощо. Користуючись цими звітами, пропонуємо перелік ключових компетентностей для економічного сектору (див. табл. 2).

Таблиця 2

Ключові компетентності для Економіки [7, с.12-14]

Країна-учасниця	Ключові компетентності
Швеція	- знати (теоретичні знання); - могли (практичні знання); - бажати (амбіції, цілі, установки); - сміти (впевненість у собі, самооцінка). Важливі особистісні характеристики: пунктуальність, точність, уміння адаптуватися до обставин, схильність до ініціативних рішень, впевненість у собі, креативність, вміння долати перешкоди, вміння спілкуватися та співпрацювати, гнучкість, здоров'язберігаюча компетентність;
Швейцарія	- навчатися впродовж всього життя; - працювати, спираючись на процесуальні та методологічні знання; - уміння оцінювати ризик; - усвідомлення екологічних проблем; - самостійність і самоконтроль; - здатність оцінювати наслідки та ефективність праці; - здатність та бажання працювати в команді; - креативність, гнучкість; - здатність сприймати та використовувати інновації;
Німеччина	- діяти професійно; - вміння вирішувати проблеми і приймати рішення; - здатність до співпраці; - вміння працювати в будь-яких обставинах і умовах; - самостійне навчання; - лінгвістична і культурна компетентність;

США	- вміння працювати в команді; - вміння спілкуватися і працювати з представниками різних культур; - працювати з інформацією; - навички роботи з комп'ютером; - коректувати і контролювати власну діяльність; - використовувати нові технології і обладнання; - базові вміння: читати, писати, математичні знання, говорити, слухати - навички мислення: здатність навчатися, робити висновки, мислити творчо, приймати рішення і вирішувати проблеми; - особистісні якості: відповідальність, самоповага, самоврядування, товарицькість і цілісність;
Данія	Три базові категорії: креативність, конкурентоспроможність та відчуття себе частиною команди. - професіоналізм; - кроскультурне навчання; - інновації та мобільність; - відповідальність, комунікативні навички.

Проаналізувавши перелік ключових компетентностей у двох секторах – освіти і економіки, запропоновані експертами DeSeCo, ми виокремили ті з них, які зустрічаються в звітах усіх країн-учасниць:

1. **Соціальні компетентності / Співробітництво.** Сюди входять усі «міжособистісні навички», такі як співпраця, вирішення конфліктів, спілкування, переговори, подолання перешкод. До того ж, це вміння працювати разом, керувати, підтримувати та стимулювати інших, шукати підтримку в інших.

2. **Грамотність / інтелектуальні та прикладні знання.** Це класичне розуміння «грамотності» разом із знанням мов та базовими навичками, такими як уміння читати, писати, говорити, слухати, розуміти, лічити. В більш широкому розумінні це знання математики, вміння працювати з інформацією, критичне мислення, рефлексія, комп'ютерна грамотність.

3. **Вміння вчитися / вчитися впродовж усього життя.** Сюди входять технічні, методологічні, стратегічні та мотиваційні виміри, серед яких окремі країни підкреслюють цікавість як головний стимул до навчання. Також зазначається, що людина має чітко усвідомлювати власні навчальні можливості.

4. **Комунікативні компетентності.** Деякі країни відносять цю компетентність до соціальної компетентності. Але, все ж таки, саме ця компетентність згадана в усіх звітах. Очевидним елементом тут виступає володіння іноземними мовами. Але залишається відкрите питання: які саме мови та скільки мов треба вивчати, у якому віці та на якому освітньому рівні? [7, с.21-22].

Отже, комунікативну компетентність усіма країнами віднесено до ключових. Переходячи до **визначення суті та складових комунікативної компетентності**, підкреслимо її провідне місце в економіці та освіті сучасного західного світу. Для уточнення ролі саме комунікативної компетентності ми звернулися до звітів Всесвітнього форуму з навчання та технологій (Learning and Technology World Forum), який проводився в Лондоні у 2010 р. в рамках проекту the Assessment and Teaching of 21st Century Skills (оцінювання та викладання навичок XXI-го ст.). За результатами форуму відокремлено десять основних навичок, об'єднаних в чотири групи.

I. **Способи мислення:** креативність і інновація; критичне мислення, розв'язування проблем, прийняття рішень; уміння вчитися, метапізнання.

II. **Способи роботи:** спілкування; співробітництво (робота в команді).

III. **Інструменти для роботи:** інформаційна грамотність; IT- грамотність.

IV. **Життя в сучасному світі:** громадянство – локальне і глобальне; життя і кар'єра; особистісна і соціальна відповідальність, що включає культурну обізнаність та компетентність [6, с.21].

Таким чином, ми бачимо, що спілкування та комунікація постають основними способами роботи в сучасному світі. Спираючись на запропоновані звіти, пропонуємо наступну модель комунікативної компетентності (див. табл. 3).

Таблиця 3

Модель комунікативної компетентності [6, с.28]

Знання	Знання рідної мови: • лексика, граматики, стилістика; • обізнаність щодо типів вербальної взаємодії і основних рис функціональних стилів і реєстрів усної мови; • розуміння основних рис письмової мови. Знання іноземної мови: • лексика, граматики, стилістика; • розуміння паралінгвістичних рис комунікації (вібрація голосу, міміка, жести); • розуміння культурних аспектів і соціальних умов мови в різних географічних, соціальних та комунікативних середовищах.
Уміння та навички	Щодо рідної та іноземної мови: • уміння спілкуватися (письмово чи усно), розуміти і бути зрозумілим в різних ситуаціях; • комунікація включає вміння слухати і розуміти різні повідомлення, а також вміння говорити свідомо і чітко; • вміння читати і розуміти різні тексти, враховуючи всі цілі комунікації (інформаційне, навчальне, розважальне читання); • вміння писати різні види текстів за їх цільовою спрямованістю; • вміння переконливо формулювати власні думки (усно чи письмово), та враховувати всі наявні точки зору; • навички використання підказок (нотатки, схеми, карти) з метою створення та розуміння складних текстів (спічі, розмови, інструкції інтерв'ю, дебати).
Схильності ставлення, орієнтири	Щодо рідної мови: • розвиток позитивного ставлення до рідної мови, визнання її ролі у власному та культурному збагаченні; • відкрите визнання думок та висловів інших, участь в конструктивному діалозі; • впевненість при публічному виступі; • любов до літератури; • розвиток позитивного ставлення до міжкультурної комунікації. Щодо іноземної мови: • відчуття культурних відмінностей і стійкість до стереотипів.

Наступним етапом нашого дослідження стало визначення суті та складових комунікативної компетентності, спираючись на наукові розробки вітчизняних учених. **Серед вітчизняних учених** проблему змісту та структури комунікативної компетентності розробляють вчені: В. Грехнев, Ю. Жуков, Л. Петровська, П. Растянніков, В. Кан-Калік, Т. Симоненко, Ю. Крижанська, В. Третяків, Т. Григорьева, Т. Усольцева. У вітчизняній науковій літературі під **комунікативною компетентністю розуміють** здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, а також певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування [3, с.56]. Російські науковці відокремлюють наступні **складові комунікативної компетентності**:

– зорієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування, яка заснована на знаннях і життєвому досвіді індивіда [4, с.37];

– спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням завдяки розумінню себе й інших при постійній видозміні психічних станів, міжособистісних відносин і умов соціального середовища [4, с.45];

- адекватна орієнтація людини в самій собі – у власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, у ситуації [1, с.156];
- готовність і уміння будувати контакт з людьми [1, с.158];
- внутрішні засоби регуляції комунікативних дій [3, с.28];
- знання, уміння і навички конструктивного спілкування [5, с.96];
- внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії [2, с.100].

Проаналізувавши підходи західних і вітчизняних учених до визначення ролі і суті комунікативної компетентності, ми дійшли висновку про те, що всі країни відносять її до ключових. Привертає увагу той факт, що серед ключових компетентностей освітнього сектора превалюють лінгвістична компетенція, знання іноземних мов, культурна приналежність, міжкультурні компетенції, медіа компетенція, тоді як для економічного сектора більш важливими є ІТ-компетенція, вміння демонструвати свої знання і можливості, а також інтернаціоналізація.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, в країнах Європи і США комунікативна компетентність відіграє центральну роль як в освітньому, так і в економічному секторах, оскільки спілкування та комунікація постають основними способами роботи в сучасному світі. Зрозумілим є той факт, що серед експертів DeSeCo досі залишається багато невирішених питань стосовно критеріїв відбору ключових компетентностей, їх теоретичного обґрунтування та виміру, а також визначення суті та складових комунікативної компетентності в їх структурі. Таким чином, очевидною виступає необхідність подальших досліджень суті та структури комунікативної компетентності, тому що це питання є й досі невирішеним як серед західної, так і серед вітчизняної педагогічної громадськості.

Список використаної літератури

1. Введение в практическую социальную психологию / Под ред. Ю. М. Жукова, Л. А. Петровской, О. В. Соловьевой. – М.: "Смысл", 1996. – 373 с.
2. Григорьева Т. Г. Основы конструктивного общения. Хрестоматия / Т. Г. Григорьева, Т. П. Усольцева. – Новосибирск: Изд-во Новосибирского университета; М. : Совершенство, 1997. – 198 с.
3. Жуков Ю. М. Диагностика и развитие компетентности в общении / Ю. М. Жуков, Л. А. Петровская, П. В. Растяжников. – М., 1990. – 104 с.
4. Коллектив. Личность. Общение: словарь социально-психологических понятий // Под ред. Е. С. Кузьмина и В. Е. Семенова. - Л., Лениздат, 1987. – 143 с.
5. Крижанская Ю. С. Грамматика общения / Ю. С. Крижанская, В. П. Третьяков. - Л. : Изд-во ЛГУ, 1990. - 206 с.
6. Binkley M. and oth. Draft White Paper 1. Defining 21st century skills [Електронний ресурс] / M. Binkley, O. Erstad, J. Herman, S. Raizen, M. Ripley with M. Rumble // the University of Melbourne. - January 2010. – 65 с. Режим доступу: <http://www.atc21s.org>.
7. Trier U. P. University of Neuchatel on behalf the Swiss Federal Statistical Office. 12 Countries Contributing to DeSeCo – A Summary report [Електронний ресурс] / U. P. Trier. – October 2001. – 60с. Режим доступу: <http://www.deseco.admin.ch/bfs/deseco/en/.../sfsodesecoccpsummaryreport.pdf>

Ю. С. Вторникова

Южноукраинский национальный педагогический университет им. К.Д. Ушинского, Одесса

КОМУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ В СТРУКТУРЕ КЛЮЧЕВЫХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ГРАЖДАН ЕВРОПЫ

В статье проанализирована проблема определения и отбора ключевых компетентностей для Европы; приведены сводные таблицы ключевых компетентностей для образовательного и экономического секторов; определена роль и составляющие коммуникативной компетентности в структуре ключевых; представлена модель коммуникативной компетентности.

Ключевые слова: ключевые компетентности, коммуникативная компетентность, модель коммуникативной компетентности, составляющие коммуникативной компетентности.

Y. S. Vtornikova

South-Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky, Odessa

COMMUNICATIVE COMPETENCE IN THE STRUCTURE OF KEY COMPETENCES OF EUROPEAN CITIZENS

The article considers the problem of defining and selection of key competencies for Europe, demonstrates summary tables of key competencies for Education and Economy, determines the role and components of communicative competency in the structure of key ones and presents the model of communicative competency.

Key words: key competencies, communicative competency, the model of communicative competency, the components of communicative competency.